

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
17 ΙΟΥΝΙΟΥ 2020**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1. α.

1. Λάθος

«Αἰ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—ἢ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει»

2. Λάθος

«ἢ δὲ τοῦ φρονῆσαι ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρήσιμόν τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὐτὸ καὶ βλαβερὸν γίγνεται.»

3. Σωστό

«οὐ τοῦ ἐμποιεῖσθαι αὐτῶ τὸ ὄραν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι.»

β.

1. Η αντωνυμία σφεῖς αναφέρεται στη λέξη ἐπαγγελλόμενοι
2. Η αντωνυμία ᾧ αναφέρεται στη λέξη τὸ ὄργανον

B1.

- Σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς των σοφιστών και γενικά των επαγγελματιῶν της σοφίας ὅτι ἡ γνώση δὲν ὑπάρχει μέσα στην ψυχή, ἀλλὰ αὐτοὶ τὴν τοποθετοῦν σαν να βάζουν ὄραση σε τυφλούς, ὁ Πλάτων δὲν πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος αποκτᾶ τὴ γνώση ὡς πληροφορία που λαμβάνει χώρα ἐξωθεν, ἀλλὰ ὅτι τὴν ἀνακαλύπτει καὶ τὴν παράγει μέσα του.
- Ὁ φιλόσοφος υποστηρίζει ὅτι ἡ γνώση καὶ ἡ παιδεία οφείλει νὰ ἔχει πάντα καθολικὸ χαρακτήρα. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐπιτύχει τὴν πλήρη μεταστροφή τῆς ὅλης ὑπαρξῆς του πρὸς τὴν ἀλήθεια, τὴν Ἰδέα καὶ τὴν ὑψίστη ἰδέα τοῦ Ἀγαθοῦ. Ὅπως, λοιπόν, γιὰ νὰ δοῦμε κάτι πρέπει νὰ στρέψουμε ὅλο μας τὸ σῶμα καὶ ὄχι μόνο τὰ μάτια, ἔτσι καὶ ἡ ψυχή, γιὰ νὰ φτάσει στὴν οὐσία, στὸ ἀληθινὰ ὑπαρκτό, εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον, πρέπει νὰ κατευθυνθεῖ ολοκληρωτικὰ πρὸς τὸ Ἀγαθό.
- Τὸ ἐπίθετο ὁ φανός, -ή, -όν σημαίνει ὁ φωτεινός, ὁ λαμπρός. Ἡ φράση τοῦ ὄντος τὸ φανότατον ἀναφέρεται στὸ Ἀγαθόν, τὴ θεία γνώση, τὴ μία καὶ ἀναλλοίωτη ἀλήθεια, που ἀπαλλάσσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ σκοτὸς τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀμάθειας καὶ τὸν φθαρτὸ καὶ ψευδῆ κόσμον τῶν αἰσθήσεων. Ὁ Πλάτων συνηθίζει, μάλιστα, νὰ χρησιμοποιεῖ τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι, ἡ ὁποία λειτουργεῖ συμβολικὰ γιὰ νὰ δηλώσει τὴν ἀντίθεση παιδείας – ἀπαιδευσίας (ἐλλειψη παιδείας).

- Όσον αφορά ειδικά τὸ ὄν, θα κατανοήσουμε καλύτερα αυτήν την ουσιαστικοποιημένη μετοχή του εἰμί, αν σκεφτούμε ότι αποδίδει την υπαρκτική σημασία του ρήματος. Το ὄν είναι το υπαρκτό. Ο φιλόσοφος ταυτίζει το αληθινά υπαρκτό με το αγαθό, ακριβέστερα με την Ιδέα του Αγαθού. Η αναζήτηση του αληθινά υπαρκτού αποτέλεσε εξ αρχής για τη φιλοσοφία μέγα ερώτημα, το λεγόμενο οντολογικό ερώτημα: τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ζητούμενον καὶ ἀεὶ ἀπορούμενον, τί τὸ ὄν (Αριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικά 1028b2-4). Αυτό, λοιπόν, που υπάρχει πραγματικά είναι μόνο οι Ιδέες, ὄχι τὰ αἰσθητά.
- Η λέξη περιαγωγή σημαίνει μεταστροφή και έχει φιλοσοφική βαρύτητα, διότι δείχνει πως η γνώση και η παιδεία, καθώς στρέφεται στον κόσμο, οφείλει να έχει πάντα καθολικό χαρακτήρα, όπως προαναφέρθηκε, και να μην εξαντλείται σε προσέγγιση από μία επιμέρους οπτική γωνία. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η προηγούμενη χρήση του δεοντολογικού ρηματικού επιθέτου περιαικτέον, το οποίο όμως δεν προτρέπει απλώς σε μια ευρύτερη θέαση, αλλά αποβλέπει σε μια μεταστροφή της ψυχής από τον κόσμο των αισθήσεων προς τον κόσμο των Ιδεών. Πρόκειται, όπως και στην περίπτωση της παιδείας, για μια στροφή ὅλης της ὑπαρξης προς τον «ἥλιο», προς το αγαθό – για μια επώδυνη πορεία. Λίγο παρακάτω (521d) ο Πλάτων θα ονομάσει την άνοδο της ψυχής προς τὸ ὄντως ὄν, «μεταστροφή/επιστροφή της ψυχής από μια νυχτερινή μέρα στην αληθινή μέρα» – και αυτή είναι η «αληθινή φιλοσοφία».
- Ανακεφαλαιωτικά, η παιδεία είναι αναγκαία για την ψυχή και τον πολίτη: αφυπνίζει την ψυχή για να μάθει αυτό που ἤδη γνωρίζει (από την πρότερη ζωή της στον υπερουράνιο τόπο). Είναι η περιαγωγή της ψυχής από τὰ αἰσθητά στα νοητά, από τὰ πάθη στην αρετή, από τη φύση στις Ιδέες. Δεν είναι απλώς μάθηση, αλλά μεταστροφή της ὅλης ὑπαρξης. Η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση, η «Ιθάκη» για την εύρεση της αλήθειας, ξεπερνώντας κάθε είδους ψευδαισθήσεις, αμαθίες και σκοταδισμούς, αποτελούν τὰ σημαντικά εχέγγυα που θα βοηθήσουν τὸν ἄνθρωπο να απομακρυνθεί από τη μεταβλητότητα των αισθήσεων και να οδηγηθεί στον ἀφθαρτο κόσμο των Ιδεών.

B2.

- Στο συγκεκριμένο χωρίο ο Σωκράτης διατυπώνει την εξής άποψη: οι επαγγελματίες της εκπαίδευσης (σοφιστές) ισχυρίζονται ότι η γνώση δεν υπάρχει μέσα στον ἄνθρωπο αλλά την τοποθετούν αὐτοί. Στην προηγούμενη περίοδο με αποφατική πρόταση («τὴν παιδείαν οὐχ οἶαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοι φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι») γίνεται η ανασκευή των ισχυρισμῶν των σοφιστῶν από τὸ Σωκράτη, δηλαδή παιδεία δεν είναι η τοποθέτηση γνώσεων στην ψυχή του ἄνθρώπου.
- Ο Πλάτων δεν πιστεύει ότι ὁ ἄνθρωπος αποκτά τη γνώση ως πληροφορία που λαμβάνει χώρα ἐξωθεν, αλλά ότι την ανακαλύπτει και την παράγει μέσα του. Γι' αυτό και αυτήν την έντονα βιωματική γνωστική διαδικασία την ονομάζει συμβολικά ἀνάμνησιν. Η τετραπλή χρήση της πρόθεσης ἐν που σημαίνει μέσα (οὐκ ἐνούσης, ἐν, ἐντιθένας, ἐντιθέντες) αισθητοποιεῖ τὸν εσωτερικό και βιωματικό χαρακτήρα της γνώσης.
- Η αναλογία / παρομοίωση που χρησιμοποιεῖ ο Πλάτων είναι η εξής: οι σοφιστές ισχυρίζονται ότι τοποθετούν τη γνώση μέσα στην ψυχή σαν να βάζουν την ὄραση στα μάτια των τυφλῶν («οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες»). Μέσω αυτής της αναλογίας δίνει μια οικεία εικόνα στους αναγνώστες (ὄραση στα μάτια των τυφλῶν) για να γίνει πιο εύληπτη η θέση του για την παιδεία. Ἐμμεσα επικρίνει τους επαγγελματίες της εκπαίδευσης για την εγκυρότητα των ισχυρισμῶν τους εφόσον μέσω της αναλογίας/παρομοίωσης διαφαίνεται ότι η τοποθέτηση της γνώσης στην ψυχή του ἄνθρώπου είναι αδύνατη αν δεν υπάρχουν εγγενή στοιχεία σ' αυτήν (ὅπως αδύνατον είναι και τὸ να δει ἓνας τυφλός). Η πλατωνική παιδαγωγική κινεῖται στη βάση ὑπαρξης

εγγενών στοιχείων μέσα στην ψυχή και συνεπώς δε θεωρεί έργο της να δώσει έτοιμη γνώση στην ψυχή, αλλά να ενεργοποιήσει λανθάνοντα μέσα σ' αυτή στοιχεία.

B3.

1. α. η διαφθορά των νέων
2. γ. ήρθε σε επαφή με τον Πυθαγορισμό
3. β. από αίσθηση καθήκοντος
4. β. κατά την πρώτη δεκαετία μετά τον θάνατο του Σωκράτη
5. γ. τον Πολέμαρχο

B4. α.

φανόν: φάσμα
ανασχέσθαι: ανακωχή
περιακτέον: άξονας
τετραμμένω: ανατροπή
έντιθέντες: παρακαταθήκη
άπόλλυσι: απόλεια

Πλεονάζουν οι λέξεις τρυφερός και απόλυση.

β.

- Πολλοί πρόσφυγες-μετανάστες θεωρούν τον δυτικό κόσμο ως γη της επαγγελίας.
- Ο επιστήμονας, ως πνευματικός άνθρωπος, οφείλει να αποκαλύπτει και να προασπίζεται την αλήθεια.

B5.

Τόσο το κείμενο αναφοράς όσο και το παράλληλο κείμενο προβάλλουν την αξία της παιδείας και τον τρόπο με τον οποίο δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την καλύτερευση της ζωής. Η καλλιέργεια της ψυχής και ο αποτελεσματικότερος τρόπος προσέγγισης της γνώσης αποτελούν τα δύο σημεία σύγκλισης των κειμένων.

Αρχικά, ο Δελμούζος θέτει ως πρωταρχικό σκοπό της παιδείας για την καλύτερευση της ζωής του ανθρώπου την καλλιέργεια της ψυχής. Αυτή επιτυγχάνεται μέσω μιας εσωτερικής ωρίμανσης και αδιάκοπης ατομικής προσπάθειας.

Ως μια έντονα βιωματική γνωστική διαδικασία παρουσιάζεται και από τον Πλάτωνα («ούκ ένούσης έν τή ψυχή»). Ο άνθρωπος και για τους δύο διαθέτει τα μέσα και την εσωτερική δύναμη για να το πετύχει. Για τον Πλάτωνα η δύναμη αυτή είναι η διανοητική ικανότητα της φρόνησης που μέσω της περιαγωγής αποβαίνει χρήσιμη και ωφέλιμη («ή δέ τοῦ φρονήσαι παντός μάλλον θειοτέρου ... τής περιαγωγής χρησιμόν τε καί ωφέλιμον»), γιατί μόνο έτσι μπορεί να υποτάξει τα πάθη και τις άλογες δυνάμεις της ψυχής. Όμοια και ο Δελμούζος κάνει λόγο για τα γόνιμα στοιχεία, τα διαλεχτά, που όσο περισσότερο καλλιεργούνται τόσο υψώνεται ο άνθρωπος στο ιδανικό εγώ του.

Επιπλέον, και στα δύο κείμενα προβάλλεται έντονα ο ρόλος της παιδείας που κατορθώνει να λυτρώσει και να απεγκλωβίσει τον άνθρωπο από τον κόσμο του γίνεσθαι, δηλαδή από τον αισθητό, παροδικό και ψεύτικο κόσμο που εμμένει στην ύλη («έκ τοῦ

σκοτώδους» , «ἐκ τοῦ γιγνομένου») και να τον οδηγήσει στον κόσμο του εἶναι, τον αιώνιο, νοητό και αληθινό κόσμο όπου θα μπορέσει να θεαθεῖ την ὑψιστη ἀλήθεια, δηλαδή το Ἀγαθό («πρὸς τὸ φανόν», «ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν ... τοῦτο δ' εἶναί φαμεν ἀγαθόν»). Πρόκειται για μια ἐπώδυνη και κοπιαστική διαδικασία που οδηγεί σταδιακά τον ἄνθρωπο στην ἀπελευθέρωσή και στην αυτοπραγμάτωσή του.

B. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Κι αν κάποιος πάλι με ρωτούσε: Στ' ἀλήθεια, ἀκόμα ἰσχυρίζεσαι ὅτι πρέπει, αν κάποιος ἀδικεῖ την πόλη, να κάνουμε εἰρήνη και μ' αὐτόν; Δε θα το ἔλεγα· ἀπεναντίας μάλιστα ἐννοῶ ὅτι πολύ πιο γρήγορα θα τιμωρούσαμε αὐτούς, αν δὲν ἀδικούσαμε κανέναν· γιατί δε θα εἶχαν κανέναν (ὡς) σύμμαχο.

Γ2.

Στο συγκεκριμένο ἀπόσπασμα ο Ξενοφὼν ἀντιπαραθέτει τα ἀγαθὰ της εἰρήνης με τα δεινά του πολέμου σε οικονομικὸ ἐπίπεδο. Ἀρχικὰ λοιπὸν, κάνοντας μία σύντομη ἀναφορά στο παρελθόν της Ἀθήνας, διαπιστώνει πὼς σε καιρὸ εἰρήνης υπήρχε μεγάλη εἰσροή χρημάτων στην πόλη, ἐνῶ σε καιρὸ πολέμου ὅλα αὐτὰ δαπανήθηκαν πλήρως («εὐρήσει γάρ ... καταδαπανηθέντα»). Στη συνέχεια, κρίνοντας ἀπὸ τη σύγχρονή του πραγματικότητα, θεωρεῖ ὅτι ἐξαιτίας του πολέμου πολλὰ ἔσοδα χάθηκαν και ὅσα ἔφτασαν στην πόλη ξοδεύτηκαν σε κάθε εἶδους δαπάνες, ἐνῶ, μόλις ἐπαγγέλθε ἡ εἰρήνη στη θάλασσα, και τα ἔσοδα αὐξήθηκαν και ἦταν στη διάθεση τῶν πολιτῶν, για να τα χρησιμοποιήσουν ὅπως ἤθελαν («γνώσεται δ' ... βούλονται»).

Γ3.

α. ἐξέλειπες / εἰσήεις / εἰσήεισθα, κατεδάπανῶ.

β. μάλα – μάλιστα, ταχέως / ταχύ – τάχιστα.

γ. τισί, πρόσοδοι, πολῖτα.

Γ4.

α. ἡ εἰρήνην: β' ὀρος συγκρίσεως ἐξαρτώμενος ἀπὸ το «κερδαλεώτερον».

ταῦτα: υποκείμενο του ρήματος «ἂν κριθεῖη», αττική σύνταξη.

τῶν προσόδων: (ονοματικός ἐτερόπλητος προσδιορισμός), γενική διαιρετική στο «πολλάς».

ἄγειν: τελικὸ ἀπαρέμφατο ὡς υποκείμενο του ἀπρόσωπου ρήματος «χρή».

β. ἀνενεχθέντα: κατηγορηματική μετοχή, ἐξαρτώμενη ἀπὸ το ρῆμα γνώσης / ἀντίληψης «εὐρήσει», ἡ ὁποία ἀναφέρεται στο ἀντικείμενό του «χρήματα».

γ. «πῶς ἂν ἄμεινον ταῦτα κριθεῖη»: δευτερεύουσα ονοματική πλάγια ἐρωτηματική πρόταση μερικής ἄγνοιας, κρίσης, ὡς ἀντικείμενο του ρήματος «οὐκ οἶδα».

«ὡς χρή και πρὸς τοῦτον εἰρήνην ἄγειν»: δευτερεύουσα ονοματική ἐιδική πρόταση, κρίσης, ὡς ἀντικείμενο του ρήματος «λέγεις».